

KUR'AN'DA YABANCI KELİMELER MESELESİNE ORYANTALİST BİR YAKLAŞIM

Bilal GÖKKİR*

ARTHUR JEFFERY AND THE FOREIGN VOCABULARY OF THE QUR'AN

Arthur Jeffery (1893-1959), an Anglo-Saxon orientalist, was trained as a Methodist priest and worked for Christian mission all his life. The Foreign Vocabulary of The Qur'an, was his PhD thesis submitted to the University of Edinburgh (1929) and later published in 1938 (Baroda). In his book, Jeffery listed 325 words of the Qur'an as foreign. The most influential foreign language on the Qur'anic vocabulary, for him, was Aramaic-Syriac, the language of Christian religious literature at the time of the Prophet and, he claims, of the Jews of Madina. He seemed to have approached the issue with some religious and linguistic presuppositions.

GİRİŞ

Arthur Jeffery'nin *The Foreign Vocabulary of The Qur'an* (Baroda 1938) adlı eseri yayınlandığı tarihten itibaren oryantalist literatür içinde önemli bir ilgi görmüş ve günümüze kadar da bu ilgiyi koruyagelmiştir.

Jeffery'nin bu eserine bilhassa İslamî kavramların ele alındığı çalışmalarda¹ sıkça atıfta bulunmaktadır. Batılı olsun Doğulu olsun, Kur'an'da yabancı kelimeler konusunu işleyen her çalışmada bu eserin daima hatırı sayılır bir yeri olagelmiştir. Jeffery'nin bu eserini referans göstermeksizin veya ondan destek almaksızın Kur'an'da yabancı kelimeler mevzuunu işlemek adeta imkansız gibidir. Bütün bunlara rağmen eserin tahlil ve tenkidinin pek fazla yapıldığı da söylenemez.

Biz bu çalışmamızda faydalı olacağı kanaatiyle Jeffery'nin dinî ve akademik alt yapısı üzerinde durduktan sonra onun söz konusu eserini eleştirel bir yaklaşımla tahlil etmeye çalışacağız.

* Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, bgokkir@hotmail.com

¹ Örnek olarak oryantalistlerce hazırlanan *İslam Ansiklopedisi*'ne bakıldığında Kur'an terimlerinin etimolojisinde Jeffery'nin eserine sıkça yer verildiği görülür.

I. ARTHUR JEFFERY (1893-1959): DİNDAR, MİSYONER VE LİNGUIST

Avustralya asıllı olan Arthur Jeffery (1893-1959), lisans (1918), master (1920) ve Hristiyan Teolojisi eğitimini (1926) Melbourne Üniversitesi'nde tamamlamıştır.

Jeffery I. Dünya Savaşı esnasında Hindistan'daki sömürgeci İngiliz ordusunda görev almak istemiş, ancak orduya girmeye muvaffak olamamıştır. Fakat 'birtakım gayr-i askeri savaş hizmetlerinde'² bulunmak üzere Hindistan'daki sömürge hükümeti tarafından Madras Hristiyan Koleji'nde istihdam edilmiştir.

Jeffery Hindistan'daki bu Hristiyan kolejinde çalışırken, Doğu'nun dini ve mahalli dillerine de merak sarmış olmalı ki, bu yıllarda tamamladığı *The Foreign Vocabulary of the Qur'an* (Kur'an'da Yabancı Kelimeler) adlı çalışmasıyla, Edinburgh Üniversitesi'nden doktora unvanı almıştır (1929). Jeffery'nin çalışmamıza konu teşkil eden bu eseri *The Foreign Vocabulary of The Qur'an*, Edinburgh Üniversitesi bünyesinde meşhur oryantalistler Richard Bell ve D. S. Margoliouth tarafından incelenerek doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Bu esnada Jeffery, Amerikan Üniversitesi Kahire Doğu Araştırmaları Okulu (The School of Oriental Studies) tarafından öğretim üyeliği teklifi alır. Jeffery'e teklifte bulunan bu okul, aslında 'Mısır'da hizmet verecek olan misyoner adaylarının eğitimini hedefleyen' bir kurumdur.³ Adı geçen bu okul ilk zamanlarda Language Study Centre of the American Mission (Amerikan Misyonerliği Dil Merkezi) adı altında faaliyet göstermekteydi. 1929'da burası her ne kadar The School of Oriental Studies adını almışsa da, asıl fonksiyonu olan misyoner, diplomat ve iş adamlarına hizmet veren dil merkezi olma özelliğini kaybetmemiştir. Zamanla biraz daha genişleyerek İslam Araştırmaları Merkezi halini almaya doğru adımlar atmıştır.⁴

Mısır ve Orta Doğu'daki misyoner, diplomat ve iş adamlarına hizmet veren The School of Oriental Studies'in sadece öğrencileri değil, aynı zamanda öğretim elemanları da, 'Mısır'da faaliyet gösteren çeşitli misyoner grupların üyelerinden' oluşmaktaydı.⁵ Ancak Jeffery için bu okulun dinî atmosferi pek de garipsenecek bir ortam olmayacaktı. Zira Jeffery'nin bizzat kendisi Methodist bir din adamı idi. Yakın dostu Badeau'nun ifadesiyle, Jeffery kendini Hristiyan misyonuna adanmış, ömrü boyunca bunu yaşamış ve hayatı dinî endişelerle, akademik çalışmalarıyla dinî hedeflerle dolu bir Hristiyan idi.⁶

Jeffery, 1938'de Kahire'yi terk edip Amerika'da Kolombiya Üniversitesi'nde Union Theological Seminary' de işe başlayınca, bu dinî faaliyetlerine orada da devam etmiştir. Oradaki misyon ve dinî heyecanını ise bu kez bize arkadaşı Fredrick C. Grant anlatmaktadır. Jeffery için 'din, dinî literatürün dinî tarihin akademik incelenmesinden ya da teolojik kavramların analizinden çok öte bir şeydir' diyen Grant'ın ifadesine göre Jeffery' de din sade bir şekilde, bir öğretmen, yazar, ilim adamı ve hatta bir komşu olarak hayatının merkezinde yer almıştır. Jeffery, eğer vaaz için bir başka okula gitmemişse her sabah saat 08.30 ve pazarları saat 11.00 de okul kilisesinde buluna-

² Badeau, John S., (1960) 'Arthur Jeffery- A Tribute' *Muslim World*, c.50, s.50.

³ Badeau, (1960) 'A Tribute', s.49.

⁴ Badeau, (1960) 'A Tribute', s.49.

⁵ Badeau bu isimler arasında Samuel Zwemer, Earl E Elder ve Canon Temple Gairdner gibileri saymaktadır. bkz.

Badeau, (1960) 'A Tribute', s.49.

⁶ Badeau, (1960) 'A Tribute', s.51.

cağını söyleyen Grant ⁷ bize, Jeffery'nin Hristiyan misyonuyla ne denli ilgilendiğini belirtmiş olmaktadır.

Jeffery'nin eserini değerlendirmemizde onun bu dinî alt yapısı muhakkak ki önem arz eder. Ancak daha da önemli olan nokta Jeffery'nin İslam ve Arap dili eğitimi-ne dair alt yapısıdır. Bu hususta ise pek fazla bir veriye sahip değiliz. Jeffery'nin İslamî ilimlere ve Arap diline nerede ve nasıl vukûfiyet kazandığı eldeki kaynaklarda pek fazla aydınlanmamıştır.

Bununla beraber, Jeffery'nin Arap dili konusundaki tecrübesini ifadelendirmesi açısından iki önemli hususa burada değinmekte fayda vardır. Birincisi Kahire'deki Arapça kürsüsü öğretim elemanlığı teklifi kendisine ulaştırıldığında teklifi tereddütle karşılamış olmasıdır. O tereddüdünü ifade ederken kendisinin 5-6 dilde çalışabilecek kadar ancak genel bir bilgiye sahip olduğunu, henüz Arapça öğretmenliği yapabilecek kadar Arap dilinde ilerlemediğini ifade etmiştir.⁸ Arkadaşı Eric Bishop da daha sonra onun Arapça konusunda çekingenliğini ve Arapça'yı zor bir dil olarak algıladığını belirtcektir.⁹ İkincisi ise Abdullah İsmail el-Sawy'nin *Two Muqaddimas to the Qur'anic Sciences* (1954)¹⁰ adlı eserin ilk baskısının editörü olarak Jeffery'nin yaptığı dil hatalarına dikkat çekmesidir¹¹

2. İSLAM VE BATI KAYNAKLARI

Jeffery, her ne kadar alıntı yapsa da konuyla ilgili İslam kaynaklarına oldukça şüpheli ve eleştirel yaklaşmaktadır. Jeffery'e göre, her şeyden önce klasik İslam âlimleri atıfta buldukları diller hakkında yeterli bilgiye sahip değildirlere. Her ne zaman yabancı bir kelimeye rastlasalar, onu kendilerine uzak bir dille irtibatlandırmışlar hiç kaynak vermemektense doğru ya da yanlış bir kaynak gösterme çabası içinde olmuşlardır.¹² Onun referans olarak kullandığı kaynakların başında Cevalikî, Cevherî, Suyutî, Râğîp al-İsfahanî ve Beyzavî'nin eserleri gelmektedir.

Jeffery bu eserinde kendinden önceki oryantalist literatürden istifade etmiş ve bu noktada dilbilim çalışmalarıyla tanınan oryantalistlerin yanısıra teolojik-polemik yaklaşımlarıyla bilinen oryantalistleri de kullanmaktan geri durmamıştır. W. Robertson Smith, K. Ahrens, Tor Andrae, A. Geiger, I. Goldziher, J. Horowitz, Th. Nöldeke, S. Fraenkel, H. Hirschfeld, J. Wellhausen, A. J Wensinck ve A. Mingana gibi isimlerle beraber, bizzat Kur'an ve İslam'a teolojik-polemik yaklaşımlarıyla tanınan Tisdall, Torrey ve Bell gibi isimlerin görüşlerine de sıkça yer vermiştir.

3. ESERİN İÇERİĞİ

The Foreign Vocabulary of The Qur'an iki ana bölümden oluşmaktadır.

1)Giriş

⁷ Grant, Frederick C., (1960) 'Arthur Jeffery- A Tribute' *Muslim World*, c.50, s.53.

⁸ Badeau, (1960) 'A Tribute', s.49.

⁹ Bishop, Eric (1960) 'A Tribute', s.52.

¹⁰ Arthur Jeffery (1954) *Two Muqaddimas to the Qur'anic Sciences*, The Muqaddima to the Kitab al-Mabani and the Muqaddima of Ibn Atiyya to his Tafsir, edited from the MSS in Berlin and in Cairo, by Arthur Jeffery (Professor of Semitic Languages in Columbia University, Annual Director of the American Research Centre in Egypt, 1953-1954).

¹¹ Abdullah İsmail el-Sawy, (1972), *Muqadimatan fi Ulum al-Qur'an*, 2nd edition, Cairo.

¹² Jeffery, (1938) *Foreign Vocabulary*, s.30.

2)Jeffery'nin yabancı saydığı kelimelerin açıklamalı listesi.

Girişte genellikle Suyutî'nin *el-Itkan*'ından alıntılarla Kur'an'da yabancı kelimeler üzerine yapılan ilk dönem klasik tartışmaları ortaya koymaya çalışmıştır. Suyutî'nin menşeyini tartıştığı Kur'an'daki yabancı kelimelerin listesini kullanan Jeffery bu diller hakkında kısa da olsa bir açıklamada bulunur. Bu diller tablo halinde şu şekilde gösterilebilir:

Diller	Suyutî	Jeffrey
Habeşçe	<i>lisan al- Habashah</i>	Abyssinian (Ethiopic)
Farsça	<i>al- lughat al- Farisiyyah</i>	Persian
Rumca	<i>al- lughat al- Rumiyyah</i>	Greek
Hindce	<i>al- lughat al- Hindiyyah</i>	Indian
Süryanice	<i>al- lughat al- Suryaniyyah</i>	Syriac
İbranice	<i>al- lughat al- İbraniyyah</i>	Hebrew
Nabatice	<i>al- lughat al- Nabatiyyah</i>	Nabatean
Kiptice	<i>al- lughat al- Qibtiyyah</i>	Coptic
Türkçe	<i>al- lughat al- Turkiyyah</i>	Turkish
Zencice	<i>al- lughat al- Zanjıyyah</i>	Negro
Berberice	<i>al- lughat al- Barbariyyah</i>	Berber

Eserin ana gövdesini oluşturan liste bölümünde, Arapça olarak yazılıp alfabetik dizime tabi tutulan kelimelerin ilk önce Kur'an'da yer aldığı ayet ve sure numaraları ve anlamları verilmiştir. Kelimelerin tahlilinde ise, sırasıyla önce dilci ya da müfessir İslam âlimlerinin, daha sonra da müsteşriklerin görüşleri ortaya konmuş, sonunda da müellifin kendi tercihi serdedilmiştir. Jeffery kelimelerin diğer dillerdeki muhtemel köklerini irdelerken o dillerin orijinal alfabesini de kullanmaktadır.

Kur'an'ın yabancı kökenli kelimeleri olarak 325 kadar kelimeyi listelemekle Jeffery, kendinden önce iddia edilenden çok daha fazla bir kelime grubunu yabancı asıllı saymıştır.

Jeffery Kur'an dilinde üç tip 'yabancı unsur' (foreign elements) görür:

- Arapça herhangi bir kök taşımayan, tümüyle Arapça dışından olan kelimeler.
- Sami dillerde ortak bir köke sahip ve Arapça'da da bir kökü bulunan fakat Kur'an'da Arapça'daki anlamından çok, diğer Sami dillerdeki anlamında kullanılan kelimeler.
- Gerçekte aslı itibariyle Arapça olan fakat anlamında İbranice, Süryanice, Habeşçe vs. gibi diğer Sami dillerin etkisinde bulunan kelimeler.¹³

Kelimeler yapıları itibariyle aşağıdaki şekilde üç grupta toplanır:

- Özel isimler
 - Peygamber isimleri *İbrahim, Musa, Süleyman, Yahya* vs
 - Kitap isimleri *Tevrat, Zebur, İncil* gibi
 - Din, kabile ve milletler *Rum, Yehud, Nasara, Mecus* vs.
- Kültürel cins isimler (*kirtas, esatir, rumman, sicil* vs.)
- Dinî ıstılahlar (*kıssis, rabbani, sawm, salat* vs.).

¹³ Jeffery, (1938) *Foreign Vocabulary*, s.39.

Jeffery, tarihî ve coğrafi ilişkiden ötürü, peygamber isimleri ile ve dinî terimlerin pek çoğu Kitab-ı Mukaddes'te de geçtiği için genelde bu isim ve terimleri Kitab-ı Mukaddes'e ve kelimeleri de dil olarak Kitab-ı Mukaddes dillerinden İbranice, Süryanice, Habeşçe ve Grekçe'ye dayandırmıştır. Kültürel sözcükleri ise Fars, Yunan, Kıpti vb. diğer çevre kültürlerine bağlama eğilimi içinde olmuştur.

4. KUR'AN DİLİNE EN FAZLA ETKİ EDEN DİL: SÜRYANİCE

Jeffery'nin tartışmasında Kur'an diline etki eden yabancı diller arasında özellikle Süryanice büyük önem arz eder. Bu önem Süryanice'nin Hristiyanlık'la olan tarihî bağından ötürüdür. Jeffery'e göre Süryanice Peygamber'den önce Arapça üzerinde etkili olduğu gibi, Peygamber üzerinde de etkili olmuştur. Jeffery, bu hususta Peygamber'in Suriye'ye olan seyahati ve Süryani Hristiyanlarla olan ilişkisi üzerinde ısrarla durmuştur.¹⁴

Jeffery'e göre Süryanice'nin etkisi bununla da sınırlı kalmaz. Ona göre Süryanice Kur'an'daki İbranice kelimeler üzerinde de etkilidir. Jeffery'e göre Medine Yahudileri Kitab-ı Mukaddes'ten ziyade ikinci dereceden öneme sahip haham literatürüne hakimdiler. Haham literatürü ise İbranice olan Kitab-ı Mukaddes'in aksine Arami dilinin hakim olduğu bir literatürdü. Bu nedenle Yahudilerin İbranice bildikleri şüphelidir. Büyük ihtimalle Süryanice'nin bir önceki tarihsel versiyonu olan Aramice'yi kullanmaktaydılar. Bu da Kur'an'daki İbranice kelimelerin bile genelde Arami-Süryani formunda yer bulmasına sebep olmuştur.¹⁵

5. JEFFERY'DE TEOLOJİK ÖNKABULLER

Jeffery'nin yabancı kelimelerin kökenini tahlil ve tespitinde bazı teolojik önkabuller etkili olmuştur. Bu önkabuller daha çok yabancı kelimelerin Kur'an'a girişinde Peygamber'in rolü ile çevresindeki diğer din ve kültürlerle olan ilişkisi etrafında döner.

Jeffery yabancı kelimelerin Kur'an diline geçişini şöyle açıklamıştır:

Bu terimlerin çoğu, aslında, [Hz. Peygamber'in] elinin altında hazır beklemekteydi. Zira Arap yarımadasında bu kelimeler, daha İslam öncesinde zaman zaman Hristiyan olan Araplar, zaman zaman Yahudi, Hristiyan ve Farslarla yapılan ticari alışverişler aracılığıyla, zaman zaman da ilk dönem bu dinlere duyulan ilgiler aracılığıyla kullanıma girmiş bulunmaktaydı.¹⁶

Yukarıdaki ifadesinde de görüldüğü gibi, teoride Jeffery bu terimlerin Peygamber öncesinde Arap diline geçtiğini söylemektedir. Pratikte ise çoğu zaman Jeffery, kelimeleri Yahudi ve Hristiyanlardan öğrenen Peygamber'in onlara gelip söz edinceye kadar, bu terimlerin Cahiliye Arapları'nın malûmu olmadığını belirtir.¹⁷

Burada Jeffery'nin bu ifadesinde linguistik bir tahlilden ziyade 'İslam, Yahudi-Hristiyan çevrede gelişmiş bir dindir' şeklindeki teolojik önkabulu etkili olmuş gözükmektedir. Jeffery, Peygamber'in 'Yahudi ve Hristiyanlığa ait şeyleri öğrenmeye azmet-

¹⁴ bkz Jeffery, (1938) *Foreign Vocabulary*, s.19-21.

¹⁵ Jeffery, (1938) *Foreign Vocabulary*, s.27.

¹⁶ Jeffery,(1938) *Foreign Vocabulary*, s.38.

¹⁷ Jeffery, (1938) *Foreign Vocabulary*, s.22 ve s.25.

miş' olduğunu ve bu nedenle de 'yeni teknik terimleri bu kaynaklardan bizzat kendisinin aldığı' iddiasını sıkça tekrarlar.¹⁸

Jeffery'e göre, bu nedenle hepsi değilse bile, teknik dinî terimlerin çoğu bu Yahudi - Hristiyan etkisi altında gelişmiştir. O bu düşüncesini özellikle İslam fıkının belli bazı doneleriyle delillendirmeye çalışır. Jeffery, örneğin 'İslam'daki yiyeceklerle ilgili hukukî düzenlemeler Yahudi geleneğinin etkisinde şekillenmiştir' önkabulünden yola çıkarak, *behime* (hayvan) ve *dhekka* (temizlemek) gibi ilgili teknik sözcüklerin Arapça'ya ve dolayısıyla da Kur'an'a Yahudi geleneğinin dili olan İbrani dilinden gelmiş olması gerekir. Jeffery'e göre, dinî teknik bir terim olarak bir başka örnek *Sawm* (oruç) 'kuşkusuz bir başka dış kaynaktan alınmıştır', ancak ona göre, İslam'daki [oruç] ibadetinin kökeni tespit edilemeden kelimenin kökenine karar vermek kolay görülmemektedir (bkz. *sawm*).

Jeffery'de yer bulan, 'bu yabancı kelimelerin genelde bozuk formda alınarak adapte edildiği, orijinal formlarında alınmadığı' şeklindeki diğer bir iddia da aynı şekilde teolojik bir önkabulun yansımasıdır (örnek olarak bkz. *Zebur*). Çünkü ona göre, Muhammed -ya da onu bu hususlarda bilgilendiren kimse (*informant*)- kelimelerin orijinallerini muhakkak ya yanlış algılamış ya da yanlış okumuş olmalıdır. Hatta, Jeffery, Peygamber'in, bazen kelimeleri yeniden üretmiş (*reproduced*) ya da birini diğerine uydurarak seslendirmiş (*vocalised*) olduğunu söyler.¹⁹ Jeffery daha da ileri giderek bazen Peygamber'in kelime türettiği iddiasında bulunur. Jeffery'nin bu iddiasını ifade şekli en az bu iddiası kadar ilginçtir. Onun iddiasına göre:

Pek sık dile getirilmez ama, Peygamber garip ve gizemli sesler taşıyan sözcüklere karşı bir hevese sahipti ve görünüşe göre muhataplarını bu türden terimlerle hayrette bırakmayı sevmekteydi.²⁰

6. JEFFERY'DE LİNGÜİSTİK ÖNKABULLER

Jeffery'nin yaklaşımında her ne kadar açıkça dile getirmese de birtakım linguistik önkabullerin etkisi altında kaldığı düşüncesindeyiz. Bunların en önemlisi şunlardır

1. Aynı kökten gelen iki sözcük birbirini çağrıştırmalıdır.
2. Her kelime kök anlamını her hâlükârda muhafaza etmelidir.

Bu nedenledir ki kelimelerdeki çok anlamlılık (polysemy) Jeffery'nin kelimeye yabancılaşma atfetmesinin en önemli âmillerinden biri olmuştur. 'Azzara Kur'an'da Jeffery'nin de dikkat çektiği gibi iki anlamda kullanılmıştır: 'yardım etmek' ve 'cezalandırmak'. Jeffery aynı kelimeye yüklenmiş bu iki anlam arasında bir çağrışım oluşmasına da dayanarak ikinci anlamın başka dilden aktarım olduğunu iddia etmiştir. Aynı iddiasını 'atik (tarihi) kelimesi için de yinelemiş ve bu form içinde kelimenin 'ataka, 'hür olmak' ile herhangi bir anlam ilgisine sahip olmadığını ve bu nedenle de anlamın Latin *antiquus*'tan aktarım olduğunu söylemiştir.

Çok anlamlı kelimelerde kök anlamda çağrışımın tespit zorluğunu da Jeffery, kelimenin kökenini başka bir dilde aramak için önemli bir neden saymıştır. *Miskal* sözcüğünü incelerken, sözcüğün aynı formdaki Süryanice kelimedenden geldiğini savunmuş, zira Jeffery'e göre kelime kökü itibarıyla Arapça'da 'ağır olmak, sert olmak' an-

¹⁸ bkz. s.38-39 ve *milleh* maddesi.

¹⁹ örnek için bkz. *Talut* ve *Karun* maddeleri.

²⁰ Jeffery, (1938), *Foreign Vocabulary*, s.38-39.

lamlarını taşımaktadır. Bu da sözcüğün Kur'an'daki anlamından uzaktır. Dolayısıyla kelime başka bir dilden gelmiş olmalıdır. Görüldüğü gibi burada kelimenin kök anlamına gereğinden fazla önem verilmekte ve kök anlamın bir nevi bağlayıcı olduğu iddia edilmektedir.

8. ESER ÜZERİNE ELEŞTİRİLER

Jeffery'nin çalışmasını, jürinin iki üyesinden biri olarak inceleyen Edinburgh Üniversitesi öğretim üyesi oryantalist Richard Bell, tez için yazdığı resmî raporda çalışmanın 'Kur'an'da yabancı kelimelere dair ilk elden bir tahlil çalışması olmadığı' üzerinde önemle durur. Bell'e göre, Jeffery bu çalışmada pek fazla linguistik değerlendirmelerde bulunmamış sadece konuya dair kendinden önce Müslüman ve çoğunlukla da Batılı bilim adamları tarafından söylenenleri derlemiştir. Bu nedenle de çalışma orijinal olma özelliğine sahip değildir. Bell'e göre, çalışmanın tek orijinalliği, kendinden önce bu konuda yazılmış, fakat dergi ve kitap sayfaları arasında dağınık şekilde bulunan çalışmalarını bir araya getirmiş olmasıdır.²¹

Tezin diğer jüri üyesi D. S. Margoliouth ise, Arapça'nın Sami dillerle ortak kelime hazinesine sahip bir dil olmasından ötürü bir kelimenin gerçekte Arapça'da var olan bir kelime mi, yoksa başka bir Sami dilden geçme mi olduğunu tespit zorluğundan söz etmektedir. Aslında o bir anlamda Jeffery'nin yaklaşımının pek fazla elle tutulur bir sonuca götürmeyeceği kanaatini de vurgulamaktadır.²²

Aslında 18. y.y.' dan başlamak üzere Sami dil araştırmalarına ve özellikle de Kur'an dilinin bu yöndeki tahliline büyük bir ilgi olmuşsa da, bu yaklaşıma yönelik çekinceler azımsanamayacak kadar önemlidir. Oryantalizmin en önemli isimlerinden olan Goldziher bile bu konuda bir kesinliğe ulaşmanın imkansızlığından söz ettiği yazısında, bu diller arasında 'gri bir alan' olduğunu ve köken tespit teşebbüsünün ise meyvesiz kısır bir iş olacağı kanaatini ifade eder.²³

Bütün bu olumsuzluklara rağmen gerek bu alandaki tahliller ve gerekse de Jeffery'nin bu çalışması popülaritesini pek fazla yitirmiş görünmüyor.

Buna bir örnek olarak Andrew Rippin'in daha yakın zamanda yaptığı bir çalışmasındaki ifade hatırlanabilir. Rippin, Jeffery'nin çalışmasını Kur'an'a filolojik yaklaşımda 'ana kaynak' olarak tasvir eder.²⁴ Oryantalistlerce hazırlanan *İslam Ansiklopedisi* ve diğer ansiklopedik çalışmalar incelendiğinde görülecektir ki, eser İslamî terimlerin incelenmesinde etimolojik tahlil ve tespitlerde ilk kaynak görevi görmektedir.

SONUÇ

Bu yazımızda Arthur Jeffery ve eseri hakkında bilgi vermeye, onun konuya yaklaşımının tahlil ve tenkidini yapmaya çalıştık. Hayatını incelerken Jeffery'nin teoloji eğitimi almış Methodist bir Hristiyan olduğunu gördük. Hindistan'da sömürgeci İngiliz ordusuna katılma teşebbüsünden de anlaşılacağı gibi, gayret-i milliyesi hayli ağır basan Jeffery, gerek Hindistan'da gerekse Mısır'da Hristiyan misyoner çevreyle birlikte

²¹ Bell'in orijinal raporu Edinburgh Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

²² Margoliouth, D. S. , (1939) 'Some Additions to Professor Jeffery's Foreign Vocabulary of the Qur'an' *The Journal of Royal Asiatic Society*, s.55.

²³ Jeffery, (1938) *Foreign Vocabulary*, s. 31 nin alıntıldığı şekliyle, Goldziher, (1872) 'Linguistisches aus der Literature der Muhammedanischen Mystik' ZDMG, XXVI s.766.

²⁴ Rippin, Andrew (2001) *The Qur'an Style and Contents*, s.XVI.

çalışmış ve bu birlikteliğini hayatının geri kalan kısmını geçirdiği Amerika'da da devam ettirmiştir. Bu tür bir dinî ve akademik alt yapıya sahip Jeffery'nin akademik çalışmalarında dinî hedef ve endişelerin bulunması doğal olsa gerektir. Nitekim Jeffery'nin bu gayret-i diniyesi bizzat yakın arkadaşları tarafından da yer yer ifade edilmiştir.

Bizzat eseri doktora unvanına liyakatini ölçmek için inceleyen Bell'in de ifade ettiği gibi, Jeffery'nin eseri orijinal bir bakış açısı getirmemekte, derleme bir mahiyet arz etmektedir. Kendinden önce dağılık şekilde duran ifadeleri bir araya getiren Jeffery'nin eserinde bazı dinî ve linguistik önkabullerle hareket ettiği gözlemlenir. Bu önkabullerin eserin akademik değerine hanel getirdiği muhakkaktır. Ancak bu alanda daha sonra herhangi bir çalışmanın olmaması eserin popülaritesini korumasında önemli rol oynamıştır düşüncesindeyiz.

Biz bu çalışmamızda eserin genel bir tahlil ve tenkidini yapmakla yetindik. Eserde Jeffery'nin Kur'an'daki yabancı kelimelere yaklaşımı hususunda özellikle üç nokta üzerinde durulması gerektiğine inanıyoruz.

Biricisi, eserin özellikle linguistik kritiğinin yapılması gereğidir. Kur'an'da yabancı kelimeler meselesi ilk etapta dil bilimin konusu içinde ele alınması gereken bir husus olduğundan özellikle mukayeseli Sami dil çalışmaları ve genel dil çalışmaları donanımı isteyen bir konudur. Etimoloji ve semantik çalışmaların bu konuya katkısı muhakkak ki azımsanamaz. Bu tür bilimsel donanımlardan yoksun bir yaklaşım muhakkak ki konunun bir şekilde farklı mecralara çekilmesine zemin hazırlayacaktır.

İkinci önemli nokta ise, eserin vermeye çalıştığı 'teolojik mesaj'ın iyi tahlil edilmesi gereğidir. Bu yazımızda yer yer değindiğimiz gibi eser her ne kadar linguistik bir konuyu almakta ise de aslında linguistik boyutta kalmayan teolojik ve polemik uzantılara sahip bir yaklaşıma sahiptir.

Üçüncü husus ise, eserin ve Kur'an'da yabancı kelimeler konusunun İslam âlemindeki yansımalarıdır.

Konunun önemli boyutlarını teşkil eden bu hususların üzerinde önemle durulması gerektiği kanaatini taşımaktayız.